

PŘIROZENÝ STAV LIDSKÉ MYSLI: AUTOBIOGRAFIE POLYGLOTA

Olga Lomová

VASILJEV, Ivo (2011): *Život s více jazyky: jazyková autobiografie* [sociolingvistická edice Jazyk, společnost, interakce, 1]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 314 s.

Memoáry orientalisty, lingvisty a polyglota Ivo Vasiljeva nesou v podtitulu název „jazyková autobiografie“. Knihu otevírají dva dopisy, jejichž prostřednictvím autor představuje svůj „multilingvální mozek“. Profesorka Cathy Priceová v dopise informuje o výsledcích magnetické rezonance mozku, kterou r. 2005 Ivo Vasiljev podstoupil v Londýně, a docent István Tóth hovoří o tom, jak ho v r. 2009 začal učit maďarštinu — jeho čtrnáctý cizí jazyk.

Vzpomínky jsou uspořádány chronologicky s příležitostnými krátkými tematickými odbočkami. Na počátku vzpomínek ještě předchází stručné ohlédnutí za minulostí rodičů — maminky, původem z české rodiny usazené v Rize, v Kaunasu a nakonec, před návratem do Československa, v Melitopolu na jižní Ukrajině, a tatinka, ruského emigranta v Československu. Na tomto základě pak autor vykresluje dvojazyčné prostředí, v němž od dětství vyrůstal a kde byly položeny základy jeho zaujetí pro jazyky.

Výčet jazyků, které Ivo Vasiljev v různé míře ovládl, je úctyhodný. Od dětství užíval češtinu a ruštinu, za války se pod tlakem okolností začal učit jako svůj třetí jazyk němčinu, po válce se učil anglicky, francouzsky a ve škole se také seznámil s latinou. Zároveň se v osmnácti letech sám pustil do korejštiny a krátce na to se tento jazyk stal předmětem jeho vysokoškolského studia. Na vysoké škole se specializoval na orientální jazyky (vedle korejštiny ještě japonština, čínština a vietnamština), které se nejen naučil aktivně používat, ale také je zkoumal jako lingvista. Po čtyřicátém roce věku, v době nuceného odchodu z akademie věd, se věnoval bulharštině, polštině a částečně i gruzínštině a finštině, po šedesátce se během pobytu v Jihovýchodní Asii seznámil ještě s malajštinou a thajštinou. Ve věku sedmdesáti tří let se začal učit maďarsky.

Vědecké působení Ivo Vasiljeva začalo v Orientálním ústavu ČSAV; zároveň jako externista zakládal obor vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze, kde učil v letech 1962–1970. Jako pracovník Orientálního ústavu se v 60. letech zúčastnil řady mezinárodních kongresů a proslavil přednášky na univerzitách v Paříži, Leedsu a Yorku, na King's College v Cambridgi a několika místech v Japonsku a Vietnamu. V r. 1968 učil vietnamštinu na univerzitě v Hullu ve Velké Británii. Vzpomíná také na jazykovědný seminář profesora Skaličky a kontakty s dalšími českými lingvisty. Od r. 1981, po vynucené desetileté přestávce v akademické práci, působil v Etnologickém ústavu ČSAV, kde se věnoval studiu vietnamského etnika (výsledkem je až r. 1999 vydaná monografie *Za dědictvím starých Vietů*) a spolupracoval na projektu *Slovníku etnických procesů*. Z poslední doby zmiňuje spolupráci s doc. Jiřím Nekvapilem, naposledy se zapojil do mezinárodního projektu LINEE. Zároveň „na vlastní pěst“ pracuje na česko-vietnamském a vietnamsko-českém slovníku.

Ivo Vasiljev mnoho cestoval, a tak se v autobiografii pohybujeme od Unhoště, kde strávil dětství, a Prahy, kde studoval a pak trvale žil, do různých míst v Asii, Evropě i USA, kam jezdil jako tlumočník, jako vědec a expert na otázky moderního Vietnamu i jako konzultant mezinárodní firmy a konečně jako účastník archeologické expedice, která ze dna moře u vietnamského pobřeží vyzvedla vzácný nález středověké exportní keramiky. Autor zachycuje zážitky z Koreje, Moskvy, Vietnamu, Paříže, Londýna a řady dalších západoevropských měst, z Tokia a různých míst v USA, z Kambodže, Malajsie a Singapuru, Thajska, Tchaj-wanu a Filipín, a především z Vietnamu, který navštěvoval opakovaně, v různých dobách a v různém postavení. Dr. Vasiljev také vzpomíná, jak se v 60. letech zásluhou své v té době v Evropě zcela ojedinělé specializace vietnamisty stal aktivním účastníkem mezinárodních kongresů proti válce ve Vietnamu a za jaderné odzbrojení, kde vystupoval jako znalec vietnamských poměrů. V této roli také využil cenné kontakty v Severním Vietnamu, který byl v té době odborníkům na druhé straně železné opony nedostupný.

Páteř autobiografie tvoří zkušenosti se studiem a později výukou a užíváním zmíněných jazyků v kontextu rodiny, školy, tlumočnické praxe i při komunikaci v jejich přirozeném kulturním prostředí. Tyto zkušenosti jsou také úběžníkem úvah, jimiž autor vzpomínky prokládá. V nich se promítají jeho zkušenosti a zájmy vědce, který se zabýval a zabývá typologií jazyků, kontakty mezi jazyky a vícejazyčností, vztahem jazyka a etnicity, kulturními složkami komunikace mezi různými jazyky, rolí jazyka při socializaci, teoretickými otázkami jazykové politiky a jazykového plánování, metodami vyučování jazyka na základě poznatků kognitivní neurovědy, ale i mnoha dalšími tématy, včetně témat lingvistiky tak vzdálených, jako je podmořská archeologie.

Prostřednictvím dojmů a zážitků zachycených ve vzpomínkách se Ivo Vasiljev vrací k otázkám jazykové různosti, významu kulturních složek komunikace, komentuje vztah mezi jazykem a společností a otázky jazykového plánování, všímá si exotických písem i fonetických zvláštností různých jazyků či dialektů, zamýšlí se nad otázkami mezikulturní komunikace a adekvátního překladu a osvojování (ale i zapomínání) jazyků. Vedle těchto dominantních témat příležitostně zmiňuje i celou řadu dalších — namátkou uvedme ošidnost paměti na události v dětství, fenomén slovních tabu a jejich absence v cizích jazycích, jazykové interference či postřehy z toponomastiky. Jindy autor osvětluje svou osobitou metodu studia a výuky cizích jazyků či zkušenosti s tím, jak mladí Vietnamci zvládají český jazyk.

Ivo Vasiljev mnohokrát zdůrazňuje, že jeho autobiografie je jazyková a cíleně se vyhýbá jiným tématům, včetně velkých dějin, na jejichž pozadí se odehrává jeho multilingvální životní zkušenost. Jeho jazykové zážitky jsou však spjaty s dobou a prostředím, a kniha tak přirozeně podává zajímavá svědectví přesahující otázky čistě jazykovědné. Za pozornost stojí zejména vzpomínky na 60. léta, které živě zprostředkovávají dobovou atmosféru a vědecké prostředí. Zážitky z prvních návštěv ve Vietnamu, včetně osobních setkání s Ho Či Minem, a účast na setkáních protiválečných organizací zase dávají nahlédnout málo známé skutečnosti z moderních dějin.

Z hlediska zájmů lingvistiky kniha obsahuje zajímavé postřehy z praktické zkušenosti ze „života s více jazyky“, jak případně říká titul, a poskytuje tak materiál ilustrující vícejazyčnost v praxi. Nelze než souhlasit s názorem autora, že otevřenost vícejazyčnosti je přirozeným stavem lidské mysli, a že je to vlastnost veskrze pro-

spěšná. Stojí za to věnovat se mu od dětství, neboť rozvíjí intelektuální schopnosti jedince a obohacuje jej, přispívá k lepšímu pochopení světa i sebe sama a přirozeně také napomáhá dorozumění mezi lidmi a jejich harmonickému soužití.

Knihla vrcholí ve svérázném „Intelektuálním manifestu“, kde autor shrnuje svou multilingvální zkušenost z hlediska lidské schopnosti učit se cizí jazyky, apeluje na čtenáře, aby podobně jako on otevírali cizím jazykům svou mysl a formuluje zásady úspěšného studia jazyků.

Knihu doplňuje doslov Mariána Slobody, který charakterizuje — u nás zatím málo známý — žánr jazykové autobiografie. V přílohách jsou dva chronologické přehledy (jazyky Ivo Vasiljeva a jeho cesty do zahraničí) a resumé v angličtině a ve vietnamštině. Rejstřík jazyků a Jmenný rejstřík (obsahuje osobní a místní jména) usnadňují návraty k jednotlivým tématům a jejich propojování v průběhu četby, případně mohou sloužit i pro rychlé vyhledání podle zájmu čtenáře, který by snad knihu chtěl číst na přeskáčku. Drobnou výtku mám k transkripcím některých slov z čínštiny — adjektivum od toponyma Fu-tien se podle normy přepisuje bez spojovníku (tedy *fu-tienský*), naopak v toponymech Ja-lu-tiang nebo Pej-ting se spojovníky užívají; ojediněle se objeví i nepřesnost v zachycení čínské hlásky (pečená kachna má správně být s přídechem — tedy *kchao ja*).

Jak píše Marián Sloboda v Doslovu, jazyková autobiografie je žánr na pomezí odborné a populární literatury, který lze chápat různým způsobem: jako „výzkumnou metodu, osobní výpověď nebo inspiraci“, případně také jako „zábavu pro volný čas“ (s. 286). Autor sám říká, že hodlá především poskytnout materiál jazykovědcům zkoumajícím fenomén multilingvalismu a mezikulturní komunikace. K zamyšlení ještě jiného druhu vyzývají vzpomínky na vědecký život v 60. letech, zejména mezinárodní postavení české orientalistiky s jejími bohatými kontakty v Asii i na Západě, otevřeností novým myšlenkám, tvořivostí a originalitou přístupů, z nichž mnohé ve své době hrály průkopnickou úlohu ve světovém měřítku. V těchto souvislostech kniha Ivo Vasiljeva nepřímou také klade otázku, proč česká orientalistika dokázala v 60. letech během krátké doby zaujmout významné postavení ve světovém kontextu, zatímco dnes i po více než dvaceti letech plné svobody bádání a otevřených možností zůstává až na výjimky mimo souvislosti mezinárodní vědy.